

Det norske skattesystemet – hva kan bli bedre?

Denne artikkelen trekker frem visse skjevheter i skattesystemet, hva som bør gjøres, og, mer deprimerende, hva som sannsynligvis vil skje. For dem som er mindre interessert i skattepolitikk, men gjerne sparer noen skatte kroner for seg og sine klienter, følger underveis noen skattetekniske råd.

Professor emeritus
Ole Gjems-Onstad
Handelshøyskolen BI

Skjebnetallet 61,9 %

Av statsbudsjettet for 2024 fremgår nærmest et skjebnetall for Norge: 61,9 % (Meld. St. 1 2023-2024 s. 38). Det er offentlig sektors del av fastlandsøkonomien. Andre land det er naturlig å sammenligne oss med, demokratier med blandingsøkonomi, ligger skremmende langt under med 50 % på det høyeste. Med nær 12 prosentpoeng høyere (tilnærmet 24 prosent høyere) høyere skiller Norge seg klart ut.

Låser inn skatteskjerpelser

Tallet 61,9 % endrer en viktig premiss for norsk skattedebatt. Hittil har man nærmest krevd at skatteforslag skal medføre provenymessig nøytralitet: Enhver kan foreslå skattelettelse. Utfordringen har vært å balansere dette med skatteøkninger slik at offentlige skatteinntekter ikke reduseres. Synspunktet har den store svakhet at det nærmest låser inn skatteskjerpelser. Det blir en enveiskjøring der man ikke kan rygge. En ny inn vending mot rettesnoeren om provenymessig nøytralitet er nå at den offentlige delen av fastlandsøkonomien er blitt for stor.

Det er et sprik fra det *offentliges* andel på 61,9 % til *skattenes* andel av fastlandsøkonomien. De ligger i overkant av 40 %. Oljepengebruken forklarer eller finansierer spriket opp mot 61,9 %. Tallet 61,9 % er den mest håndfaste understrekning av at Norges oljeøkonomi kan romme en skjult forbannelse

1,9 %-verkebyllen

I mange år har Norge vært blant de landene i verden med høyest skatt i forhold til BNP. Det forbausende er hvor lite kontroversielt dette har vært. Det er uenighet, ja. Men uroen rundt formuesskatten har vist hvor beskjeden støy det egentlig har vært vedrørende skattenivået i sin alminnelighet. Formuesskatten gir 31 milliarder kroner. I tillegg kommer ti milliarder kroner som skatt på det utbyttet aksjonærer mottar for å betale formuesskatten, til sammen 41 milliarder kroner eller 1,9 % av totalt skatteproveny. For 2024 er prognosen 34 milliarder kroner i formuesskatt alene.

Annerledeslandet

I andre land, f.eks. Sverige og Frankrike, har utflytting vært det utslagsgivende argumentet for at formuesskatten er blitt opphevet. Her er Norge igjen Annerledeslandet. Fra regjeringssiden har det vært sagt at det i realiteten ikke er så mange som flytter. Det er helt sant hvis man ser de utflyttede i forhold til befolkningen totalt på 5,5 millioner mennesker. Vurderer man derimot

utflyttingen i forhold til de øverste verdiskaperne og mest velstående, er derimot andelen virkelig høy.

Kartlegger ikke utflyttingen

Et tankekors er at visstnok ingen offentlige institusjoner forsøker å kartlegge denne utviklingen. Finansministeren og Finansdepartementet har nærmest benektet skatteflukten eller forsøkt å vri på den, Skatteutvalget (Torvik-utvalget) tok det ikke opp som et alvorlig problem og SSB og Norges Bank utreder den øyensynlig ikke. Ei heller har offentlige institusjoner med store ressurser og en unik tilgang på data satt i gang utredninger av omfanget og konsekvensene av salg av norske bedrifter til utlandet. Dette ser ut til å være et slags spesialfokus for Finansavisen og Kapital som gjør en engasjert jobb, men som ikke har i nærheten av den tilgangen på data som offentlige etater.

De «ukjente» utflytterne

Ett er de utflytterne mediene ser fordi de går «over radaren». Like farlig, eller enda mer uheldig for Norge, er kanskje de utflytterne vi aldri hører om. Unge mennesker med ideer og visjoner som ser at deres drømmer ikke lar seg realisere i Norge. Skal du vokse, må du før eller senere på børs. Da slår formuesskatten inn, men uten at selskapet behøver å tjene penger slik at du kan heve utbytte for å betale formuesskatt.

Det er mye uenighet om formuesskatten, men det synes ubestridelig at formuesskatten gjør det mer belastende økonomisk for bedrifter med norske eiere enn med utenlandske. Norske eiere må hente ut midler fra virksomheten for å betale formuesskatt (og utbytteskatt).

Forsterker bedriftenes problemer i nedgangstider

Et annet ubestridelig argument er at formuesskatten i motsetning til andre skatter ikke virker motsyklisk. Den forsterker en bedrifts utfordringer ved nedgang siden den også må betales når en bedrift går med underskudd. Enkelte skatteøkonomer har hevdet det er bra siden det vil kanalisere kapital bort fra uproduktive bedrifter, men en virksomhet behøver ikke være uproduktiv, selv om den ikke har overskudd i en oppbyggingsfase. Enkelte bedrifter (som til dels har resultert i eventyrlige suksesser) har som forretningside nærmest å gå med underskudd i faser med oppskalering. Er selskapet børsnotert og høyt verdsatt av investorer, kan formuesskatten bli ødeleggende.

Utsettelse løser ikke problemet

En måte midlertidig å skåne aksjonærer i underskuddsbedrifter på, ville være å gi utsettelse for innbetaling aformuesskatt, men erfaringen med tilsvarende utsettelsesordninger er at de er lite populære. Skattyterne ønsker ikke økt gjeld og vet ikke om de vil være i stand til å betale i fremtiden. Det offentliges utsatte krav har også vært belagt med renter.

Tilhengere av formuesskatt har vist til forskning som konkluderer med at mer formuesskatt gir flere arbeidsplasser, og til og med mer sparing. Men kontraintuitive konklusjoner gjør ikke forskning mer sann, ei heller om den publiseres i anerkjente tidsskrifter.

Mer like, men fattigere

Formuesskatten gir mer likhet, særlig når den tvinger personer til å flytte ut. For hver milliard som flytter ut, blir

resten av befolkningen litt under 200 kroner likere. Samtidig blir det mindre til velferd, jf. budsjettutfordringene for Asker kommune etter at Kjell Inge Røkke flyttet til Sveits. De økonomiske konsekvensene av utflytting for kommuner og Norge som helhet viser at likhet ikke kan være et absolutt mål.

Ikke lettelsler før 15. mars 2026

Ofte sies det at politikere er uklare. Ingen kan anklage Regjeringen Støre for det rundt formuesskatten. Ordruben kan variere, men i handling firer ikke den rødgrønne regjering én tomme. Skulle historikere i Norge ha hørt om den store flyttestrømmen og sjekke offentlige dokumenter, vil de ikke finne noe om skatteflukten i årets statsbudsjett-dokumenter på rundt 600 tospaltede sider: Ikke ett ord om skatteflyktningene i det store flytteåret. De finner heller ingen lettelsler i formuesskatten med unntak for justeringer for enkelte Sp-velgere, som ikke har representert en flyttefare. I stedet skjerpet regjeringen formuesskatten ved ikke å inflasjonsjustere terskelbeløp. Det var nærmest et prinsipielt «vil-ikke-høre»-signal, og tankevekkende siden de rødgrønne ser ut til å ha tapt på et næringsfiendtlig image.

Bemerkelsesverdig skatteloggikk

SVs alternative budsjett med veldige hevinger av formuesskatten var en oppfølging av den nye lederens beryktede «ryk-og-reis»-utsagn. SVs forslag var også bemerkelsesverdige rent skatteteknisk. Partiets finanspolitiske talskvinne hevdet i en debatt i Dagens Næringsliv at man ikke kan se formues- og utbytteskatt sammen siden formuesskatt er en skatt på beholdning, utbytteskatt en skatt på inntektsstrøm. I sitt budsjettforslag fulgte SV opp dette ved å beregne økt formuesskatt på grunn av hevet sats mv, men valgte å se bort fra den økte utbytteskatten som ville oppstå fordi aksjonærene må ta ut mer utbytte for å betale økt formuesskatt.

Man skal være optimistisk for å håpe på store lettelsler i formuesskatten for 2025

selv om det er et valgår. Samtidig er det heller ikke grunn til å vente skjerpelser.

De fleste med betydelig formuesskatt betaler denne som forskuddsskatt. Da har man ved årsskiftet åtte innbetalinger igjen omtrent på dagens nivå.

Blir det rødgrønn seier ved stortingsvalget i 2025, kan formuesskatten neste periode bli skjerpet, i hvert fall ikke vesentlig redusert.

20 års skuffelser med Høyre

Det mest åpne er hva som skjer med formuesskatten ved en ikke-sosialistisk seier i 2025. Første håp om lettelsler er da forskuddsskatten 15. mars 2026.

Høyre har nærmest kontinuerlig skuffet med utsagn om formuesskatten som ikke innfris. Ved Skattereformen 2004-2006 godtok Høyres finansminister at utbytteskatt ble innført uten å kreve den kompensert ved å fjerne formuesskatten. Solberg-regjeringen reduserte satser og «rabatter», men økte verdsettelsene av fast eiendom slik at det nærmest ble et nullsumspill. Mot advarsler skapte Høyre og Frp med sine høyere formuesverdier en felle som de rødgrønne klappet igjen ved å øke satsene.

Myten om formuesskatten

Det er en myte både sosialistisk og ikke-sosialistisk side har hatt nytte av at formuesskatten ble redusert i løpet av Erna Solbergs regjeringstid.

I dag sier de som har kontakt med Erna Solbergs «løytantere», at det insisteres på at det er umulig å fjerne formuesskatten fordi det ville gi 25 000 nullskattytere. Men nullskattyterbegrepet som brukes også av Solberg, er et falskt begrep. Ved alle beregninger av skattesatser for aksjonærer innregnes selskapskatten. For å tydeliggjøre at selskapskatten rammer aksjonærene, kunne man ta andel selskapskatt inn i skatteavregningen, både som fastsatt skatt og betalt skatt. Dette er enkelt datateknisk selv om man for ikke-børsnoterte selskaper kanskje måtte benytte

fjorårets skatt (som ved formuesskatteberegningen). Man kan imidlertid spørre om Høyre-lederes insistering på nullskattyterargumentet egentlig er vikarierende og skjuler en mer sammenfattende motvilje mot å fjerne formuesskatten.

Lite argumentasjon

Høyres nye program for stortingsperioden 2025–2029 som legges frem våren 2025, vil være det første stedet man finner mer sikre antydninger. Pr. i dag er det fra Høyres ledere lite argumentasjon rundt formuesskatt eller utflytting.

Siden det er lite aktiv argumentasjon mot formuesskatten fra ikke-sosialistisk side, blir enkle feiloppfatninger lett hengende. Enkelte mener at «bare» 1,1 % formuesskatt (maksimalt 0,7 % til kommunen og øverste sats 0,4 % til staten) ikke kan være mye å bry seg om. Men Røkke mente noe annet. Med en mulig skattepliktig formue på 50 milliarder kroner, lå han an til en samlet formues- og utbytteskatt på 700 millioner kroner. Siden andre aksjonærer måtte få tilsvarende utbytte som Røkke, uttalte lederen for Aker at det ville være uforsvarlig for virksomheten med så store tappinger av selskapet. For mange andre enn Røkke kan en «liten» prosent bli smertelige tall i absolutte kroner.

Hindrer ikke utflytting

Fremskrittspartiet, en mulig regjeringspartner for Høyre, har programfestet «å avvikle» formuesskatten. Å oppheve kunne gått raskt, «å avvikle» kan ta tid. Tidligere har det vist seg at det populistiske elementet i Fremskrittspartiet slår ut i at ev. lettelse i formuesskatten gis bredt og ikke til dem med høye formuer som særlig rammes tungt. Dermed klatrer man ut store beløp på mange og gjør lite eller intet som kan motvirke utflytting.

Formuesskatt vs. eiendomsskatt

I tillegg kommer at Fremskrittspartiet vil «oppeve» eiendomsskatten. Da må man håndtere et skattebortfall på

17 milliarder kroner. Realistisk klarer man ikke å fjerne eiendomsskatten samtidig med at man gir store lettelse i formuesskatten.

Det kan også rettes alvorlige innvendinger mot å fjerne eiendomsskatten. Norge vil da igjen gjøre seg til et annerledesland. I en mobil verden er fast eiendom et naturlig skatteobjekt. At eiendom både beskattes gjennom formuesskatten og eiendomsskatten gjør systemet uoversiktlig, både for boligeiere og mange politikere.

Ingen flytter fra Norge grunnet eiendomsskatten. Den er ikke spesielt høy sett i forhold til andre land, og flytting har null effekt så lenge eiendommen forblir i Norge.

Norge bør ha en skatt på fast eiendom og da som form av en eiendomsskatt.

Mulige endringer av formuesskatten

Anser man det å fjerne formuesskatten som urealistisk, er det mange mellomløsninger.

Mest omtalt har det vært å oppheve formuesskatt på «arbeidende kapital». Problemet er å avgrense hva det er. En enkel og operasjonell definisjon er aksjer. Visstnok antas 20 milliarder kroner (av totalt 30 milliarder kroner) å være provenyet fra all arbeidende kapital (aksjer og driftsmidler). I tillegg kommer den formuesskattedrevne delen av utbytteskatten. Den største delen av de gjenværende ti milliarder kroner av formuesskatteprovenyet skal gjelde bolig- og fritidseiendom.

Arbeidende kapital?

Kriteriet «arbeidende kapital» kan bli en uendelig slagmark. Hvor arbeidende er f.eks. børsnoterte aksjer eller aksjefond? Skal de ikke inngå i arbeidende kapital, blir poenget for mange potensielle utflyttere borte. Det kan også gi kompliserte avgrensninger hvis man skal se bort fra børsnoterte aksjer i ikke-børsnoterte selskaper.

Et pragmatisk, men paradoksalt unntak

Ser man utflytting som det sentrale problemet, kunne man «begynne på toppen». Det var visstnok løsningen man valgte i Sverige da mange sentrale eiere flyttet til særlig Monaco. Man unntok fra formuesskatt hvis man hadde 10 % eller mer i et børsnotert selskap. Det er et pragmatisk, men samtidig paradoksalt unntak. Man sier ganske enkelt at om du er styrtrik, slipper du.

Nok en mulighet er å gjøre selskapet til den formuesskattepliktige, ikke aksjonærene. Dermed unngås at formuesskatten utløser en uoversiktlig utbytteskatt for aksjonærer, og det også for aksjonærer i selskaper som ikke har adgang eller midler til å dele ut utbytte. Forskjellsbehandlingen av utenlandske og norske aksjonærer oppheves.

Eiendelsverdier vs. børsverdier

Formuesskattegrunnlaget blir også vesentlig mindre hvis skatten baseres på verdiene til selskapets eiendeler og ikke på markeds- (børs-)verdiene på aksjene i selskapet. Formues- og utbytteskattebesparelsen kan tilsvare den man etter dagens regler får ved å overføre selskapets midler til en stiftelse. Forskjellen er imidlertid at man fortsatt eier aksjene.

Motargumentene er klare. For utenlandsk kapital vil formuesskatt i selskapet oppleves fremmed og bidra til at Norge velges bort som investeringsland. Lik andre land har Norge vært opptatt av en moderat og oversiktlig selskapsbeskatning for å tiltrekke seg utenlandsk kapital. En formuesskatt på selskapet som internasjonalt fremstår som sterkt uvanlig, vil bryte med dette.

Misvisende om rabatter

I tilknytning til formuesskatten snakkes ofte om «rabatter». Uttrykket dekker verdsettelse til under 100 % av markedsverdi. Betegnelsen er misvisende og leder oppmerksomheten bort fra at verdsettelse til 100 % i en rekke tilfeller vil gi en overbeskatning. Hensyntas ikke latent skatt på de aktuelle objektene, blir skatt-

yster skattlagt for høyere verdier enn vedkommende kan nyttiggjøre seg.

Latent skatt kan hensyntas

Man kan hensynta latent skatt gjennom sjablonregler som treffer det gjennomsnittlig riktig. Antagelig er det mulig å foreta nøyaktige beregninger ved noen av de mest aktuelle objekter. For aksjer har skattemyndighetene i de fleste tilfeller tilstrekkelig med data til å beregne latent skatt. For større objekter som næringseiendom og utleide sekundærboliger kunne skattyter foreta beregningen.

En annen måte å redusere formuesskattegrunnlaget på, ville være å fastsette formuesskatten i et børsnotert selskap på samme måte som for ikke-børsnoterte selskaper: ut fra de skattemessige verdiene på selskapets eiendeler og ikke børskursen på aksjene. Dermed ville man hindre at formuesskatten motvirker børsnotering.

Rådgivning ved utflytting

Ved utflytting er det flere mulige utfordringer.

En er exit-skatten. I dag beregnes gevinsten når man flytter ut og medfører en slags evig betinget skatteplikt siden skatten ikke lenger bortfaller etter et visst antall år, jf. sktl. § 10-70. I praksis er det trolig mange veier rundt dette alt etter hva slags selskap det dreier seg om. Er det et ikke-børsnotert selskap med egen virksomhet og en begrenset eierkrets, kan man se for seg at aktivitetene/inntekten over tid overføres til et annet selskap. Å følge med på dette for utenforstående kan være vanskelig hvis den utflyttede eier alene eller sammen med andre har en faktisk kontroll med det som skjer, og transaksjonene ikke berører tredjeparter.

Umiddelbar exit-skatt i strid med EU/EØS-regelverket?

I statsbudsjettet for 2024 hadde enkelte forventet regler om en umiddelbar exit-skatt litt etter den modellen Tyskland har anlagt med betaling over et visst antall år. Det står intet i budsjettet om

hvorfor exit-skatten ikke kom, og hva som eventuelt vil skje. Men det er kjent at en umiddelbar exit-beskatning kan være i strid med regler om regler om fri bevegelse i EU- og EØS-regelverket, og for Norge i forhold til Sveits i de tilsvarende bestemmelsene i EFTA-avtalen. Disse juridiske spørsmålene vil før eller senere bli mer endelig avklart.

Både den gjeldende exit-beskatningen og den mulige mer skjerpede med umiddelbar beskatning kan stimulere til at enkelte forsøker å «flytte i tide», dvs. før det er mulig å fastsette klare verdier for selskapet. En rettet emisjon til nye aksjonærer kan være det avgjørende tidspunktet fordi den vil angi en tredjepartsbestemt verdi for selskapet. Flytteråd til gründere kan derfor være for første emisjon. Dreier det seg om et ikke-børsnotert selskap hvor den viktigste verdien gjelder immaterielle eiendeler, kan skattemessige formuesverdier da være nær null.

Man kan også med tyngde innvende at fokuset burde være det motsatte: Norge burde gjøres mer attraktiv for investorer slik at enkelte skatteflyktninger kommer tilbake. En enda strengere exit-skatt er i stedet å gjøre Norge til et enda strengere skattefengsel.

Aktiverte utviklingsutgifter ikke i formuesskattegrunnlaget

Under foredrag i fora med et relativt velkvalifisert publikum har jeg blitt møtt med påstander om at regnskapsførere og revisorer har krevd at aktiverte utviklingsutgifter, f.eks. fordi kontrakter er inngått, ev. med andre konsernselskaper, skal inngå i formuesskattegrunnlaget. Dette er i strid med skatte-loven § 4-2 første ledd bokstav e-g. Jeg har ikke funnet noen uttalelse som går i en annen retning. Samtaler med representanter for skatteetaten har heller ikke gitt støtte for synspunktet. Skulle man ha fått et regnskap og en skattemelding der slike verdier er innført i formuesskattegrunnlaget, kan klienten rette eller foreta rettelsen i etterkant, med angivelse av hvorfor man retter med henvisning til nevnte lovsted.

Faktisk ledelse flyttet til utlandet

En felle som det så langt ikke har vært så mye fokus rundt, er den skatteplikten som kan utløses fordi det selskapet der den utflyttede har en sentral rolle, ikke lenger ansees drevet fra Norge, jf. sktl. § 10-71 og 2-2 første ledd. Hvis hovedaksjonæren flytter og reelt er den som bestyrer selskapet, kan en nærmere vurdering tilsi at selskapets faktiske ledelse er flyttet til utlandet. Dermed utløses en umiddelbar skatteplikt for selskapets eiendeler. At slike spørsmål ikke i større grad har vært oppe, kan bety at det ennå ikke er blitt fokusert på problemstillingen.

Undertiden ordnes utflytting i familieselskaper slik at et eller flere barn får overført aksjer, kanskje med begrensede stemmerettigheter, og så flytter ut. Alle mulige former for tilbakeføringsklausuler må her vurderes nøye. Med et sunt bondevett kommer man langt: Er aksjene i realiteten overført, eller er det slik at senior i praksis kan kreve dem tilbake når vedkommende måtte ønske det?

En problemstilling som kan gå i den utflyttedes favør, følger av BFU 6/2023. Her fant skattemyndighetene at aksjebytte kunne foretas slik at et norsk holdingselskap i realiteten ble et sveitsisk holdingselskap. Dermed kan aksjebytte mottas av den utflyttede sveitsisk bosatte aksjonæren. Hvilke fordeler det kan gi, vil avhenge av sveitsisk utbyttebeskatning i forhold til norsk.

Grunnrenteskatter

I den senere tid er grunnrenteskatter blitt et sentralt og omstridt fenomen. Norge har lenge hatt en grunnrenteskatt for petroleum med nåværende skattesats 71,8 %. Senere er det innført grunnrenteskatt for vannkraft med 57,7 %, og nylig den omstridte grunnrenteskatten på havbruk (oppdrett) med 32,1 % og helt nylig grunnrenteskatt på vindkraft med 51,3 %. I tillegg kommer selskapsskatten på 22 %, men på forskjellige måter justert for grunnrenteskattene.

Grunnrenteskatt på havbruk til havs er foreløpig skrinlagt.

Begrenset ressurs eller offentlig regulering?

Spørsmålet om grunnrenteskatter kan diskuteres fra flere forskjellige synsvinkler. Ett er det prinsipielle spørsmålet: Når foreligger en grunnrenteskatt? Begrepet grunnrente synes her mer omstridt ut fra en del økonomers kritikk enn det politikere og finansdepartementet kan gi inntrykk av. Hvis den begrensede tilgangen skyldes offentlig regulering, f.eks. konsesjoner til oppdrett, er det en forskjell fra petroleum der det dreier seg om en ressurs som gradvis tømmes.

En måte å sikre grunnrente for det offentlige på, kan være gjennom å auksjonere bort lisenser eller på andre måter ta betalt for konsesjoner. Da kan det bli dobbeltbeskatning hvis det offentlige senere går inn med en ekstra løpende grunnrenteskatt. Som ved oljeutvinning kan offentlig andel av grunnrente også sikres gjennom direkte statlig eierskap.

Skatt på «tilfeldig» gevinst

Skal grunnrenteskatten bli prinsipielt riktig, er det hevdet at den burde vært innført fra starten slik at risikoen ble mer likelig fordelt mellom de private og staten. Særlig de senere grunnrenteskattene i Norge kan ligge nær en mer windfall gains tax – en skatt på en mer «tilfeldig» gevinst der staten går inn med ekstra beskatning når en virksomhet viser seg særlig lønnsom. Det kan bli å straffe i stedet for å belønne den som tar risiko og gjennom dyktighet klarer å oppnå høy lønnsomhet.

Mer budsjettmessige inndekningsmanøvre enn prinsipielle skatteformer

Et tegn på at grunnrenteskattene, særlig de nyere, kan være mer politisk og opportunistisk motivert enn strengt faglig, er deres forskjellige utforming. Fordi områdene varierer, kan det forsvares at f.eks. petroleumsbeskatning og vannkraftbeskatning er ulikt konstruert, og avviker fra havbruk og vindkraft. Men forskjellene er også mellom de siste grunnrenteskattene så store at

det hele kan virke tilfeldig. Spriket i skattesatser gjør videre at grunnrenteskatten til dels fremstår som budsjettmessige inndekningsmanøvre enn prinsipielle skatteformer.

Velferd skapes ikke bare via det offentlige

Språkbruken rundt de nyeste grunnrenteskattene kan vekke til ettertanke. Det har med styrke vært hevdet at fellesskapet nå må få sitt av verdiene i oppdrettsnæringen. Det blir som om de eneste kronene som bidrar til velferd går gjennom de offentlige kassene. Ut av debatten forsvinner nærmest at oppdrettsnæringen har bidratt med en vellykket distriktspolitikk med et stort antall arbeidsplasser og anlegg i områder som til dels har vært fraflyttingstruet.

Skatt på ekstra lønnsomhet

Grunnrenteskattene representerer en oppsplitting av næringsbeskatningen. I tillegg kommer den særlige finansskatten for finansnæringen og egne skatteregimer for jordbruk, skogbruk, fiske og skipsfart. For de sistnevnte næringene dreier det seg ofte om begunstigende særregler hvor det kan synes uoversiktlig hvor store lettelser disse tilfører de enkelte næringsutøverne.

Fragmenteringen kan allerede ha kommet så langt at lovgivere har mistet oversikten. I den senere tid har enkelte politikere ment at finansnæringen tjener så godt at de burde få en ekstra skatt. Her dreier det seg ikke om grunnrenteskatt, men en ren skatt på ekstra lønnsomhet. Det ville i så fall bli en slags finansskatt II siden vi allerede har en finansskatt på 5 % på lønn i finansnæringen (som et slags surrogat for manglende MVA-belastning for finanstjenester).

Undervisningsmessig synes universiteter og høyskoler så langt til dels å ha gitt opp grunnrenteskattene. Det kan kanskje forsvares så langt det dreier seg om petroleumsbeskatning og kraftverksbeskatning. Så spesielle regler som gjelder et begrenset antall store skattytere, er det naturlig at man lærer i prak-

sis. Lar man også de nye grunnrenteskattene falle utenfor undervisning, blir det imidlertid store hull hos dem som utdannes. Grunnrenteskattene er blitt så omfattende at de ikke lenger bare kan sees som et spesialfelt eller sidespor. Uten innsikt i dem kommer man til å mangle en mer helhetlig oversikt over det norske skattesystemet

Arveavgift

Siste år med arveavgift var 2013. Det er stadig røster, også på ikke-sosialistisk side, som vil ha den tilbake, herunder Torvik-utvalget (NOU 2022:20) som del av deres mange skatteskjerpande forslag.

Hva som skjer, kan igjen avhenge av stortingsvalget i september 2025. En ikke-sosialistisk seier vil temmelig sikkert gjøre at arveavgiften ligger død. Resultatet av en rød-grønn seier, synes mer uvisst. Denne stortingsperioden har arveavgiften vært fredet. Arbeiderpartiet har i sitt program for 2021-2025 uttrykkelig sagt de ikke vil gjeninnføre arveavgiften, og ledelsen har stått mot presset fra SV og de mer venstreorienterte kreftene i eget parti. Hvis Arbeiderpartiet fjerner denne avvisningen av arveavgiften i sitt program for perioden 2025-2029 som legges frem våren 2025, kan det være et avgjørende signal.

Valget 2025 og plutselig arveskatt

Vinner de rødgrønne valget i 2025 og Ap har fjernet sitt arveavgift-forbehold, er det mulig at de enten på eget initiativ eller etter press fra SV vil innføre arveavgift. Det har tradisjonelt vært en upopulær skatt så den kan komme tidlig i perioden, og plutselig, dvs. uten at den først varsles i budsjettet og så innføres fra nyttår. Et forhåndsvarsel om arveavgift, f.eks. «fra 1. januar neste år», kunne utløse et skred av overdragelser. I stedet vil den trolig komme som en melding om at det «i dag legges frem en proposisjon om arveavgift som innføres fra og med denne dato». I klartekst betyr dette at en rødgrønn valgseier i september 2025 kan medføre at arveavgift innføres fra fremleggelsen av

budsjettet i oktober 2025. Skatterådgi-
vere bør kanskje ta turen mot kontoret
allerede valgnatten når det eventuelt er
avklart at det blir rødgrønt og innstille
seg på at der blir de noen uker.

Arveavgiften virker i praksis ikke utjevner

Mange andre land har arveavgift, til
forskjell fra formuesskatten der vi er så
godt som alene. Erfaringen er at ingen
land egentlig ser ut til å ha fått den til å
fungere som en utjevningmekanisme
som rammer de virkelig velstående.
Store formuer består gjerne i kontroll
over selskaper og der er det en rekke
mekanismer å bruke som går klar av
arveavgift. Men man kan trenge mye
tid. En anekdote fra Sverige fra den
tiden de hadde arveavgift med svært
høye satser, gjaldt overgangen av et
stort internasjonalt konsern. Etter minst
ti år med kompliserte transaksjoner var
det hele overført med lite arveavgift til
en arving i 30-årene. Så skjedde den
arveavgiftsrettslige katastrofen: Ved-
kommende kjørte seg i hjel i en trafikk-
ulykke. Ingen hadde trodd det skulle
skje, og planleggingen av overgang til
neste generasjon var ikke begynt. Så der
satt man, med en trist begravelse og en
utfordrende arveavgift.

Arveavgift – enda en grunn for utflytting

Siden arveavgiften bygger på arvelaters
bosted eller statsborgerskap, vil den
utgjøre nok et argument for utflytting
siden enkelte jurisdiksjoner ikke har
arveavgift eller med lave satser og store
tilpasningsmuligheter. For tiden tren-
ger ikke Norge gi dyktige personer flere
grunner for å flytte.

Typisk er arveavgiften en utfordring for
middelklassen og da særlig for eiendeler
i form av fast eiendom hvor det er van-
skeligere å tilpasse seg annet enn gjen-
nom lave verdsettelse. Da arveavgiften
ble opphevet, ga den rundt to milliarder
kroner i proveny. Torvik-utvalget mente
provenyet kunne bli sju milliarder kro-
ner (NOU 2022:20 s. 461). En så stor
økning er ikke usannsynlig siden det

ikke vil være lett å slippe unna med lave
verdsettelse av fast eiendom siden
skattemyndighetene har enkel tilgang
til antatt markedsverdi. En ny arveav-
gift vil trolig ha som viktigste virkning
at den vanskeliggjør overføring av fami-
lieboliger og fritidseiendommer. Er det
et etterstrebellesverdigh likhetsideal?

Arbeidsreserver: skattesystemet er gal adressat

Tovik-utvalget, NOU 2022:20, ønsket å
bruke skattesystemet som et bidrag til å
løse problemet med at Norge i OECD
har den høyeste andel av befolkningen
som mottar helserelaterte ytelser. Men
de regelsettene som primært stimulerer
en slik utvikling, gjelder sykepenger,
dagpenger, arbeidsavklaringsmidler,
vilkårene for arbeidsmarkedstiltak og
uføretrygd. For mange av disse bestem-
melsene har politikerne berøringsangst.
Derfor fokuserer man i stedet på skat-
teendringer. Den feilen man da ofte
gjør, er å slutte fra undersøkelser av mer
markerte endringer av skattenivå til hva
som vil skje ved forandringer innenfor
det som må ansees realistisk mulig. Det
er liten grunn til å tro at gjennomfør-
bare endringer av skattereglene for
lønninntekt vil gi avgjørende bidrag til
f.eks. å redusere det alt for store antal-
let uføretrygdede og få vesentlig flere ut
i arbeidslivet.

Omfordelinger nær det komiske

Tilsvarende omtaler politikere ofte
ørsmå justeringer av beskatningen som
omfordeling med skattelettelse eller
skatteskjerpelse. I budsjettet for 2024
nærmer språkformen og tallene seg det
komiske.

I tabell 1.4 i Prop. 1 LS s. 28 omtales
fordelingsvirkninger. Der fremgår det at
for personer med bruttoinntekt kr
2 000 000 – kr 3 000 000, samt over,
vil det bli en «skatteskjerpelse» på 800
kroner. I den ytterste kolonnen angis
hva endringen vil utgjøre i prosent av
bruttoinntekten. Det er oppgitt som
«0,0» %. Når Finansdepartementet bru-
ker vanlige avrundingsregler, forsvinner
«fordelingsvirkningen» helt.

Gründere og oppstartsbedrifter

Finansdepartementet har lenge forfulgt
et overordnet ideal om at skattesyste-
met ikke skal inneholde incentiver. For
gründere og oppstartsbedrifter gir
norsk skattelovgivning få stimulanser.
Våre effektive skattesatser for nærings-
virksomhet er nokså nær de nominelle.
Vi har noe høyere effektiv selskapskatt
enn våre naboland (20,8 % vs. 19,8 % i
Danmark og 18,7 % i Sverige, jf. St.prp.
nr. 1 LS 2023-2024 s. 53).

Norsk skattelovgivning har svake
opsjonsordninger, ingen ekspertsatt
for utenlandske toppfolk lik Sverige, og
gjennom SkatteFunn bare bagatellmes-
sige incentiver for forskning i det
omfanget som er nødvendig for å gjøre
en forskjell.

Likevel står den enkle antagelsen til-
bake: Mer gunstige regler for opsjoner,
fradrag for forskning mv. her ville
hjelpe lite dersom formuesskatten
beholdes. Det er den som gjør at Norge
kan miste vellykte gründere og opp-
startsbedrifter til utlandet. Hvis flytting
først overveies, blir det imidlertid en
ekstra bonus at andre land kan ha gun-
stigere regler for innovative bedrifter
enn Norge.

Unødvendig kompliserte satser

Enkle skatteregler er et ideal alle politi-
kere bekjenner seg til. Realiteten er ofte
annerledes. Undertiden sier man også at
de vanskeligste skattereglene oppstår
når forenklinger er målet, fordi man da
ikke i utgangspunktet tar tilstrekkelig
hensyn til kompleksiteten ved en rekke
av de forholdene skattelovgivningen
skal regulere. Men enkelte forhold er
i Norge unødvendig komplisert.

Et minstekrav burde være at det skal
være mulig å huske skattesatser. Utbyt-
teskattesatsen har i så måte utviklet seg
i gal retning med en skattesats med to
desimaler: 37,84 %. Den fastsettes gjen-
nom to trinn. Først må man til satsen
for alminnelig inntekt og kapitalinntekt
på 22 %; deretter multipliseres med

oppjusteringsfaktoren på 1,72 %. Fremgangsmåten og resultatet er fremmedgjørende vanskelig. Kanskje nøler man med åpent å vedstå at den alminnelige skattesatsen ikke lenger er generell slik at det må fastsettes en egen utbytte-skattesats. Hva slags absolutt nøyaktighet man forsøker å få til med å bruke to desimaler i oppjusteringsfaktoren, synes uklart. Kanskje tror noen det virker enda mer treffsikkert og rettferdig med flere desimaler i skattesatsen.

Trinnskatten er også blitt merkverdig utilgjengelig. Det er fem nivåer. Satsene fastsettes med én desimal, men det er vanlig også for andre skattesatser. Tersklene er besynderlig nøyaktige med første innfallspunkt for 2024 med kr 208 050. Bak disse ekstremt detaljerte intervallene kan ligge en jakt etter millimeterrettferdighet som bidrar til å forklare utfordringer med forenklinger ved bruk av fribeløp og sjablonregler). Resultatet er i hvert fall umyndiggjørende fordi det nærmest blir umulig å huske og tungvint å regne på.

En tankevekkende kompleksitet har nå i flere år med lave renter vært skjermingsfradraget: Mye regning og kostnader for et svært lavt tall. Når renten er stigende slik at skjermingsfradraget kommer til å utgjøre reelle tall, ville det likevel være surt å gjøre det som for lenge siden hadde vært naturlig med denne særnorske kompleksiteten: å oppheve den.

Misforståelser: MVA på særavgifter og toll

En regel mange journalister ikke kjenner til, er mval. § 4-2 om at i beregningsgrunnlaget for MVA «inngår ... tollavgift og andre avgifter». Denne uvitenheten fører til at politikere kan heve særavgiftssatser og tollsatser uten å bli holdt ansvarlig for den totale avgiftsøkningen dette utgjør.

Dreier det seg om matvarer, må avgiftsforhøyelsen multipliseres med 1,15 %. For andre ytelser gir en avgiftsøkning på én krone en fordyrelse på 1,25 kroner for forbruker. Inntrykket er at mange politikere ikke forstår hvilken prisøkning de utsetter «vanlige folk» for når de øker særavgiftene.

Et alternativ for å unngå disse «skjulte» ekstra avgiftsøkningene kunne være å ta ut særavgifter og tollavgifter fra beregningsgrunnlaget for MVA.

Enkelte vil innrømme at det ikke blir konsekvent. Men resultatet av den regelen vi nå har, er at mange (de aller, aller fleste?) ikke forstår hva tollforhøyelser mv. rent faktisk innebærer.

Frivilligheten – en sviktet sektor

I forhold til frivillige organisasjoner taler politikere ofte med to tunger. I Hurdal-erklæringen lovpriste den rødgrønne regjeringen den frivillige sektor. I sitt første statsbudsjett, bare tre uker senere, halverte Støre-regjeringen grensen for fradragsberettigede bidrag fra 50 000 til 25 000 kroner, som fortsatt gjelder. Videre har den rødgrønne regjeringen hevet formuesskatten for frivillige organisasjoner mer enn 100 %, fra 0,15 % til 0,35 %.

I forhold til mange andre land er den norske grensen for maksimum fradragsberettiget bidrag lav. Med 25 000 kroner blir det skattemessige incentivet bare 5500 kroner. Finansdepartementet har lenge hatt et negativt forhold til denne typen grasrotfinansiering av frivillige organisasjoner. NOU 2014:13, Scheel-utvalget, foreslo fradraget helt fjernet.

En skjev begrunnelse

Støre-regjeringens begrunnelse for å halvere fradraget var skjevt: «Gavefra-

draget ... kommer i størst grad de med høye inntekter til gode.» Den allmenntilnyttige organisasjonen som mottar kr 25 000, er den som i størst grad nyter godt av ordningen. Skattyter sparer kr 5 500 i skatt, men avstår fra kr 19 500.

Hvis man for små kostnader for det offentlige vil styrke privat sektor, jf. innledningen om Fastland-Norges for store offentlige sektor, er økt fradragsrett for bidrag til allmenntilnyttige formål et sted å begynne.

Eiendomsskatteloven § 7 bestemmer at kommunen kan fritta «stiftingar eller institusjonar som tek sikte på å gagna ein kommune, eit fylke eller staten». I praksis anvendes denne bestemmelsen restriktivt av mange kommuner slik at eiendomsskatten blir en belastning for frivillige organisasjoner. Her kunne en klarere unntaksbestemmelse for allmenntilnyttige institusjoner være ønskelig.

Skattedebatten opp av grøfta

All uroen rundt formuesskatten har fått norsk skattedebatt til å spore av. Vårt land står overfor store utfordringer med å omstille økonomien fra oljen. Til det trenger vi et skattesystem som stimulerer gründere og iverksettere, og ikke en formuesskatt som straffer dem som får det til.

Skattereglene er viktige rammefaktorer for dem som skal bygge fremtidens Norge. Politikere bør alliere seg med dem som står i fronten for å skape fremtidens arbeidsplasser, og sammen med dem finne frem til skatteregler som gir vekst og fornyelse. Et viktig bidrag til den debatten, et tydelig signal om at vekst går foran ideologi og slagord, er å gjøre som de aller, aller fleste andre land: oppheve formuesskatten.